

vání a chápání kontinuit v českém (nejen tělocvičném) prostředí. Zajímavé jsou rovněž autorovy teze a závěry, s nimiž doplňuje dosavadní výzkum státního socialismu.

Magdalena Vlasáková

Petr POLEHLA (ed.), 350 let královéhradecké diecéze, Červený Kostelec, Pavel Mervart, 2015, 459 s., ISBN 978-80-7465-160-1

Je obecně známo, že za episkopátu a aktivního přispění kardinála a pražského arcibiskupa Arnošta Vojtěcha z Harrachu vznikla v rámci podpory rekatolizačního úsilí a zefektivnění církevní správy po třicetileté válce dvě nová biskupství v Litoměřicích (1655) a Hradci Králové (1664). V roce 2014 tak uplynulo kulatých 350 let od doby, kdy se z pražské arcidiecéze vydělila v rámci České církevní provincie diecéze královéhradecká. Vedle světských a církevních oslav se v dubnu jubilejního roku konala v prostorách královéhradeckého Nového Adalbertina rovněž vědecká konference, na které vystoupili historici a zástupci příbuzných oborů, aby toto výročí využili k reflexi řady témat souvisejících s biskupstvím a náboženským životem v diecézi. Setkání se uskutečnilo pod hlavičkou zdejšího Diecézního teologického institutu ve spolupráci s Filozofickou a Pedagogickou fakultou Univerzity Hradec Králové. Tištěným výstupem z tohoto setkání je kolektivní recenzovaná monografie, která v 28 původně konferenčních příspěvcích mapuje vznik, dějiny, osobnosti a náboženský život v královéhradecké diecézi od 17. do 20. století (s výkladovými přesahy do doby starší, především v souvislosti s kaplí sv. Klimenta a litomyšlským biskupstvím).

Již letmý pohled do obsahu monografie navnadí čtenáře množstvím různorodých otázek, na které jednotliví autoři hledali odpovědi. Není možné se na několika málo řádcích vyjádřit k obsahu všech příspěvků, aniž bych jednotlivé autory nepoškodil přílišnou bagatelizací výsledků jejich práce. Dovolím si tedy představit obsah monografie souhrnně prostřednictvím tematických okruhů.

Přestože editor musel hrát s již předem rozdanými kartami, nelze tematickému záběru jubilejní publikace vytknout nic podstatného. Podle očekávání rezonuje vznik nové diecéze v různých kontextech u nejpočetnější skupiny příspěvků. Úvodem se František X. Halas obecně zamýšlí nad tím, jak poměr světské moci a církve ovlivňuje zřizování nových biskupství. Nicolas Richard přibližuje z pozice pastorační vědy důvody, proč došlo k upřednostnění vzniku nové diecéze před obnovou farní sítě v tomto dříve silně protestantském regionu. Text Bogusława Czechowicze zkoumá ideové ukotvení vzniku nového biskupství v mylné historické tradici lokalizovat nejstarší český kostel knížete Bořivoje do Hradce Králové (záměna s Levým Hradcem). Tuto seriózní část své práce rozvíjí autor spekulací o tom, že zmíněná lokalizace nejstaršího křesťanského kostelíka mohla vzniknout v době poděbradské jako politická odpověď na ideový program katolické Vratislavi, která zdůrazňovala motivy kultu sv. Vojtěcha a legendárního knížete Vratislava ve prospěch své snahy zaujmout místo hlavního města zemí Koruny české. Bez pádnějších a průkaznějších argumentů však zůstává u čiré domněnky opírající se o dosti volné asociace a víceznačnou symboliku. Krátké pojednání Jany Vojtíškové přibližuje třenice mezi městem a novým bis-

kupstvím, které se nedlouho po jezuitské koleji vklínilo do rozvinutého městského organismu. Při čtení se nelze ubránit otázce, proč tak zkušená autorka nevyužila starší práci J. Mikana *Vznik a počátky hradeckého biskupství z roku 1946*, která se týmž problematickým vztahům biskupství a města věnuje na základě širšího spektra pramenů a v mnohem větším rozsahu. Důvod odmítnutí Mikanovy studie se však v textu nenachází. Stejně problematice v období první republiky, nepřilíš nakloněné všemu katolickému, se věnovala také Pavla Laštůvková. Pozornost Martina Baruse se obrátila do symbolické roviny, v níž zkoumal argumentaci litoměřického biskupství v záležitosti přednosti zdejšího biskupa před královéhradeckým při obsazování místa asistenta při královské korunovaci Františka II. Připojený přehled korunovací českých králů však ukazuje, že klíč k obsazování míst asistentů arcibiskupa bude třeba teprve hledat.

Dějiny diecéze píší vždy konkrétní lidé, a tak je jim v publikaci věnován nemalý prostor. Hned několik autorů zaujala osobnost biskupa Karla Boromejského Hanla (1832–1874), jistě díky unikátní *Pamětní knize biskupství královéhradeckého*, do jejíchž tři svazků biskup Hanl shrnul veškeré jemu známé dějiny diecéze do poloviny 19. století. Martina a Sixtus Bolom-Kotari z paměti čerpají materiál pro dvě zajímavé sondy. První cílí na biskupovy stavební aktivity na panství Chrást (včetně plánů) a druhá přibližuje soubor perokresebných reprodukcí pečetí z listin vztahujících se k dějinám biskupství. Ze stejného zdroje čerpá i Jana Croy sledující biskupovo dětství a zrání. Rolí biskupa Jana Leopolda Haye při uvádění tolerančního patentu (1781) do praxe odhaluje místy až mikrohistorická studie Michala Severy, která sonduje okolnosti a průběh jeho vizitační cesty na Litomyšlsko v „roce milosti“ (1782). Přibližuje tak Haye jako zastávce reformních kruhů tehdejší církve, kterého císař Josef II. vyslal coby královského komisaře ve věcech duchovních na vizitaci kněží Chrudimského kraje. Ten dosud spadal do působnosti pražského arcibiskupa Příchovského, věrného ještě pomíjejícímu baroknímu katolicismu. Podrobné studium tohoto přechodného období odkrývá mnohé jinak těžko zjistitelné momenty náboženského života katolíků i nekatolíků a opět ukazuje, že žádný náboženský směr nelze vnímat jako názorově zcela jednotný. Pro úplnost dodejme, že Rudolf Svoboda ve svém příspěvku sledoval královéhradecké působení pozdějšího prvního českobudějovického biskupa Jana Prokopa Schaaffgotsche, Jitka Jonová přiblížila důležitou úlohu biskupa Brynycha při odvrácení snah o vznik národnostně německé diecéze v Čechách a Martin Rechtorik se zabýval podrobnostmi vykonstruovaného procesu s Karlem Otčenáškem.

Pozornost badatelů se však obracela i k osudům dalších duchovních. Jindřich Kolda plasticky vykreslil nezáviděníhodnou pozici Eleonory Františky Šporkové, která se zmítala mezi pozicí dcery a dvorní překladatelky svého nanejvýš komplikovaného otce Františka Antonína a rolí jeptišky či později druhé představené řádu Zvěstování Panně Marii (celestinek) v Choustníkově Hradišti. Jakub Zouhar představil život a dílo málo známého jezuita, historika, učitele a rektora Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze i dlouholetého studijního ředitele královéhradeckého biskupského semináře Jana Haidena (1716–1803). Pro J. Zouhara představuje Haiden příklad učence, kterého (jak sám velmi trefně poznamenává) můžeme počítat mezi „pěšáky intelektuálních dějin“. Ti sice neudávali směr dalšího vývoje lidského poznání, ale

díky svému bezprostřednímu vlivu na výchovu mnoha následovníků měli ve svém okolí často mnohem větší vliv než učené autority soudobé Evropy. K jinak velmi erudovanému příspěvku si dovoluji mít jednu čistě formální výtku, která jistě vyvěrá z hlubokého odborného zakotvení autora v církevních dějinách raného novověku. Konstatuje-li autor v úvodu svého příspěvku povážlivě klesající úroveň znalostí latiny a němčiny mezi historiky a vyvozuje-li z toho (podle mého soudu mylně) nezáměr o intelektuální dějiny 18. století, pak je otázkou, zda nečiní této problematice medvědí službu tím, že uvádí celé odstavce a téměř celostránkové poznámky pod čarou v latině, aniž by v některých případech jejich obsah parafrázoval několika slovy. Touto formální jazykovou askezí spíše odradí nejednoho čtenáře se zaměřením na mladší dějiny nebo jiné oblasti historie. Za mimořádně zajímavý považuji příspěvek Miloše Doležala mapující epilog působení Josefa Toufara v městečku Zahradka na Vysočině. Přes velkou oblibu u místních lidí musel kněz po únoru 1948 ustoupit tlaku několika straníků a požádal raději o přeložení do Čihošti, která se mu stala osudnou.

Stranou zájmu badatelů nestály ani další církevní subjekty v diecézi. Ladislav Holoubek sledoval opožděný vznik (1714) a hlavní milníky rozvoje kněžského semináře při hradeckém biskupství. Příspěvek doprovází seznamy rektorů, prodirektorů, profesorů a ilustrativní přehled žáků semináře v první polovině 19. století. Pavel Jäger navázal líčením výuky a osobností působících na teologickém institutu ve 20. století. Oba příspěvky prostupuje jakýsi rys suchopárnosti a pozitivistické výčtovosti, jenž je do značné míry dán použitými prameny normativního či pamětního charakteru. Na druhou stranu mohou přehledy pomoci při hledání osob působících v semináři či institutu. Příbuzné je pojednání Marie Zimmermannové o pojetí výuky katechetiky na zdejší semináři podle biskupa Edvarda Jana Nepomuka Brynychy. Matěj Havel nastínil dějiny Borromea, tedy tzv. „malého semináře“, který se stal nakonec pouhým konviktem, kde chovanci gymnázia vhodné k duchovnímu stavu bydleli a trávili volný čas. Marie Macková přiblížila peripetie, s jakými se v diecézi uchýtil řád redemptoristů (od 1849 misie v Koclířově u Svitav, od roku 1882 spravovali poutní areál na Hoře Matky Boží u Králík). Stať Kláry Zářecké si kladla za cíl zkoumat vztahy biskupství a koleje Tovaryšstva Ježíšova mezi léty 1664 a 1773. Autorka úvodem shrnula některé zmínky o hmotné i duchovní výpomoci a spolupráci obou církevních subjektů, které ve stísněných podmínkách Hradce Králové začaly působit v průběhu 17. století. Domnívám se však, že konstatování vzájemných návštěv bohoslužeb, misijního působení jezuitů v diecézi a několika příkladů personální provázanosti ještě neodhaluje více než formální stránku vzájemných vztahů. Ještě větší rozpor mezi názvem článku a jeho obsahem cítím ve druhé části práce, v níž autorka sledovala složení zbožných darů a dárců katedrály sv. Ducha a jezuitského kostela Nanebevzetí Panny Marie mezi léty 1675–1701. Přiložené grafy obsahují drobné chyby (chybí část legendy) a vhodnější by bylo užití shodné barvy jednoho jevu v souvisejících grafech. Největší přínos této části spatřuji v datovaném přehledu donátorů a jejich darů vybavení katedrály sv. Ducha (varhany, sochy, oltáře, roucha, kostelní prádlo atp.), kterého lze využít při uměleckohistorickém bádání o katedrále.

Další autoři obrátili svoji pozornost k zajímavým pramenům církevní proveniencí. Vedle již zmiňované *Pamětní knihy* z pera biskupa Karla Boromejského Hanla se Jiří Pavlík a Radek Pokorný zamysleli nad možnostmi demografického a genealo-

gického využití soupisů duší a zpovědních seznamů několika farností na Hradecku a Hana Stoklasová přiblížila možnosti badatelského využití obězníků královéhradeckého biskupství.

Mezi příspěvky věnovanými uměleckohistorickým a památkovým otázkám zaujme především svěží text Radka Martinka, který na základě dosud opomíjených portrétů farářů a děkanů z diecézních sbírek ukázal možnosti sledování procesu potridentské disciplinace v oblékání kněží. Vlastimil Málek se zamyslel nad svato-klimentskými patrocinií ve zdejší diecézi a Petra Oulíková přiblížila, jak mohla vy-padat nedochovaná fresková výzdoba jezuitského kostela Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové. Lucie Sněžná se věnovala ve svém až příliš krátkém příspěvku historii a četnosti zpodobnění sv. Jana Nepomuckého v okolí Hradce Králové. V článku (či spíše zprávě) postrádám uvedení zdroje, ze kterého autorka sestavila statistiku výskytu vyobrazení. Jana Stráníková a Vladislava Říhová se zabývaly stavebními aktivitami vdovy Anny Josefy Schlikové na jejím panství Veliš-Vokšice (novostavba kostela sv. Václava, hřbitova, fary a školy ve Veliši 1747–1752, novostavba fary v Ostružně 1756, přestavba kostela Nanebevzetí Panny Marie s hřbitovem ve Slatině 1761–1763 a kaple sv. Matouše v Dolanech 1766–1768). Pozoruhodnost spočívá především v ucelenosti počínů Anny Josefy sahajících od architektonické kompozice až po kompletní vnitřní vybavení. Autorky se snažily poznat tuto zbožnou donátorku a málo známou osobnost 18. století skrze stavby samotné a archivní prameny spojené s jejich výstavbou, čímž zúročily své bohaté zkušenosti získané stavebněhistorickým zkoumáním kostela sv. Václava, souvisejících staveb i bohaté znalosti církevních pramenů zdejší provenience.

Celkově lze říci, že přes výtky k vybraným příspěvkům a znatelné rozdíly v úrovni (a délce) příspěvků jednotlivých autorů přináší publikace příjemnou a lákavou ochutnávku z témat, která se v souvislosti s církevními dějinami královéhradecké diecéze aktuálně zpracovávají. Přestože se jedná o publikaci sestavenou z konferenčních příspěvků a předestření kontinuálního pohledu na dějiny královéhradecké diecéze nebylo jejím cílem (a při formě kolektivní monografie sestavené z konferenčních příspěvků ani nemohlo být), oplývá recenzovaná kniha obdivuhodnou časovou i tematickou vyvážeností a podává zatím nejširší odborný pohled na dané téma. Nezanedbatelnou roli na rozmanitosti publikovaných příspěvků patrně sehrála i blízkost hned dvou vysokoškolských historických pracovišť v Hradci Králové a nedalekých Pardubicích, které se svojí profilací dobře doplňují. Omezený rozsah a mnohdy i odborný dopad jednotlivých příspěvků však nedovoluje knize být ničím více než již zmíněnou ochutnávku a i při své vyváženosti ukazuje na četná bílá místa v historii diecéze. Dle mého soudu může publikace oslovit nejen zájemce o církevní dějiny, ale také čtenáře, kteří se církevní historií nezabývají v prvé řadě. Kniha plní očekávání a představuje cenný příspěvek nejen k dějinám náboženského života v diecézi, ale také přispívá k všeobecnému poznávání dějin celého regionu.